

Підгурська В.Ю. Використання навчальних тренінгів у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів / Валентина Підгурська // Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : монографія / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. – Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. – 344 с. (С. 54-70).

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНІНГІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

В. Ю. Підгурська,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри лінгвометодики та культури

фахової мови Житомирського

державного університету імені Івана Франка

pidgurskavalentyana@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9882-6390

Як зазначено в Концепції "Нова українська школа", найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями. [7, с. 6].

Відповідно до Концепції відбувається переосмислення структури професійної підготовки фахівців сфери освіти, здійснюється оновлення й модернізація змісту та форм навчання сучасного спеціаліста. Тренінг як форма навчання має істотні переваги над іншими формами та видами навчання.

Тренінгові технології дають можливість студентам створювати ситуації успіху, на добровільній основі брати участь і самостійно визначати власний темп розвитку, активно застосовувати набуті теоретичні знання на практиці, досліджувати складні питання та проблеми в умовах моделювання ситуацій, близьких до реального життя [6, с.137].

Під *тренінговими формами навчання* розуміють створення системи фахових тренінгів, які проводяться поряд із традиційними формами професійної підготовки. Вони також відображають основні проблеми та питання навчального предмета. В умовах жорсткої конкуренції на ринку праці ця форма навчання, на нашу думку, є своєчасною і необхідною.

Глобальні зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують істотних змін у системі освіти, перегляду принципів її організації, форм і методів навчально-виховного процесу, зокрема розробки і впровадження *сучасних освітніх технологій навчання*. Нині серед інновацій сучасної вищої школи зростає популярність використання *тренінгових технологій*. У практиці професійної підготовки спеціалістів різних галузей усе активніше використовуються тренінгові технології навчання. Експериментальне використання тренінгових технологій з метою фахової підготовки й професійного самовдосконалення викладено в працях О. Білюк, Л. Вейланде, Т. Гери, Н. Заячківської, О. Керик, Г. Кошонько, Л. Мітіної, В. Павловського, Т. Цюман, Х. Шапаренка та ін.

Звернемося до визначення терміна "тренінг" у науковій літературі. Термін "*тренінг*" (з англ. *train, training*) витлумачується як: навчання, виховання, тренування, дресирування. Ю. Ємельянов розглядає тренінг як групу методів, спрямованих на розвиток здібностей до навчання й оволодіння будь-яким складним видом діяльності [4, с. 10]; В. Нікандров – як "метод ігрового моделювання психогенних ситуацій із метою розвитку психологічної компетентності, формування й удосконалення різних психологічних якостей, умінь і навичок" [2, с. 69-71]; О. Сидоренко – як "навчання технологій дій на основі певної концепції реальності в інтерактивній формі" [5, с. 11]; А Грецов – як "навчання шляхом придбання й осмислення життєвого досвіду, що моделюється в груповій взаємодії людей" [2, с. 34]. На думку Л. Шепелевої, "тренінг – це інтенсивні короткотривалі навчальні заняття, спрямовані на створення, розвиток і систематизацію певних навичок, необхідних для виконання конкретних особистісних,

навчальних або професійних завдань, у поєднанні з посиленням мотивації особистості стосовно вдосконалення роботи" [9, с. 6]. У словнику іноземних слів *тренінг* визначається як "організована форма навчально-виховного процесу, яка, спираючись на досвід і знання її учасників, забезпечує ефективне використання різних педагогічних методів за рахунок створення позитивної емоційної атмосфери та спрямовується на отримання сформованих навичок і життєвих компетенцій [8, с. 456].

Більшість дефініцій "тренінгові технології" розглядаються в педагогічній площині – здобуття та засвоєння знань, формування і розвиток умінь, навичок, важливих якостей, ціннісних орієнтацій, компетентностей тощо. Що дозволяє вважати тренінг педагогічною технологією навчання (зараховувати саме до технологій, а не методів чи форм навчання, тому що тренінг відповідає всім основним ознакам технології й охоплює у своїй структурі велику кількість окремих форм і методів). У системі вишівської освіти цінність тренінгів виявляється в тому, що вони дають можливість активізувати процес фахової підготовки, зробити його більш результативним за рахунок повної відповідності принципам особистісно орієнтованого навчання.

Отже, тренінг у структурі педагогічної системи вищого навчального закладу визначається як особистісно орієнтована інноваційна технологія навчання, що інтенсифікує процес підготовки спеціалістів. Відкритим на сьогодні залишається ще питання ефективної інтеграції тренінгових технологій в освітній процес вищого навчального закладу; необхідним є створення системи тренінгів на етапі вишівської освіти, яка стане складовою традиційного навчального процесу.

Виникнення тренінгового навчання пов'язують з діяльністю Курта Льовіна. Хоча елементи сучасних тренінгів застосовувалися ще сотні років тому для підготовки релігійних діячів, військових і митців. На початку ХХ століття численні вправи для тренінгу акторів були запропоновані К. Станіславським і його послідовниками. Упродовж минулого століття

тренінг отримав широке визнання і впровадження у різні сфери людської діяльності. У 70-і роки минулого століття в Лейпцігському і Йенському університетах під керівництвом М. Форверга був розроблений метод, названий соціально-психологічним тренінгом. Засобами тренінгу виступали рольові ігри з елементами драматизації, що створюють умови для формування ефективних комунікативних навичок. У 1993 році у Санкт-Петербурзі був створений Інститут Тренінгу, а також ряд шкіл Лейпцигської (Манфред Форвег, Традель Альбер), Талліннської (Міккін Х.), Ленінградської (Петровська Л., Ємельянов Ю., Макшанов С.) та ін.

На сьогодні тренінг є незамінним елементом системи навчання. Це навчання, що спирається на досвід людини, і, що є визначальним, дає можливість відразу використовувати його на практиці, виробляючи нові навички. Тренінг передбачає розвиток професійних навичок, креативного мислення й інтелектуальних здібностей особистості, зокрема розвиток професійного мислення й мовлення студентів.

Тренінгове навчання має істотні відмінності порівняно з традиційними формами навчання. Традиційне навчання за своєю суттю є формою передавання інформації та засвоєння знань. Натомість тренінг — це цікавий процес пізнання себе та інших; спілкування; ефективна форма опанування знань; інструмент для формування умінь і навичок; форма розширення досвіду. Традиційне навчання не є саме по собі чимось негативним, проте у світі швидких змін і невпинного "старіння" знань традиційна форма передачі знань має звужені рамки застосування.

Тренінгові технології визнані в усьому світі і з огляду на їх науково-методичну розробленість, практичну спрямованість і доступність вважаються ефективними у площині розвитку особистості, набуття знань й особливо формування практичних навичок і вмінь. Тренінги, спрямовані на формування і розвиток особистої і професійної компетенції, мають стати одним із визначальних засобів професійного навчання. На нашу думку, тренінги мають велику перспективу застосування в процесі

українськомовного й лінгвометодичного навчання майбутніх учителів початкових класів.

Тренінг можна розглядати і як навчальний процес, що складається з низки етапів, на кожному з яких можливе використання активних навчальних методів.

Серед переваг, які має тренінг як активна форма навчання, можна визначити такі:

- тренінг побудований (повністю чи частково) на моделюванні ситуацій професійної діяльності учасників тренінгу та спрямований на формування умінь і навичок, необхідних у практичній роботі;
- тренінги передбачають виконання індивідуальних і групових практичних занять, проведення рольових ігор;
- тренінг дає можливість студентам систематизувати набутий досвід, усвідомити рівень власної професійної компетентності, окреслити шляхи особистісного фахового саморозвитку;
- тренінг сприяє встановленню демократичного стилю спілкування, забезпечує суб'єкт-суб'єктний процес навчальної діяльності;
- тренінг формує у студентів практичні навички до виконання індивідуальних завдань і публічної презентації результатів своєї роботи, навчає ефективно працювати в команді;
- тренінг розвиває лідерські якості, ініціює активність студентів.

Застосування тренінгових технологій передбачає залучення студентів до навчального процесу, активізує міжособистісну комунікацію, яка забезпечує ефективний обмін інформацією в ході творчої дискусії. У свою чергу це сприяє розвитку у студентів аналітичного мислення і виробленню навичок прийняття компетентних рішень в ситуаціях, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності.

Основні елементи професійного тренінгу розроблено в дослідженнях О. Богословської, В. Большакова, І. Вачкова, Ю. Жукова, Л. Мітіної,

Л. Петровської, В. Подшивалкіної, П. Растяннікова, К. Рудестама, Є. Сидоренко, Дж. Стюарта та ін.

Мета тренінгу досягається шляхом формування професійного мовлення, опанування фахової лексики і термінології, практичного застосування знань, умінь, навичок як основних компонентів спеціальної підготовки.

Визначальним елементом тренінгових технологій є інтерактивні методи навчання. Застосування цих методів навчання не тільки різко поліпшує запам'ятовування українськомовного матеріалу, а й сприяє його реалізації у професійній мовнокомунікативній діяльності. Інтерактивні методи навчання українськомовних дисциплін і методики навчання української мови в початкових класах зорієнтовані на особистість самого студента, на його свідому участь у розвитку власних знань, індивідуальних і фахових навичок.

Нижче наведемо матеріали інструкції щодо проведення тренінгів на навчальних заняттях у ВНЗ.

Основні положення щодо проведення тренінгів для студентів

Тренінг, на відміну від традиційних форм навчання, орієнтований не тільки на правильну відповідь, а й на запитання та пошук. У процесі тренінгу відбувається формування і закріплення умінь і навичок ефективної професійної поведінки учасників.

Тренінг, як і будь-яка інша організаційна форма навчання, передбачає вирішення ряду завдань, зокрема:

- набуття учасниками тренінгу нових професійних навичок і вмінь;
- формування навичок співпраці на засадах толерантності й поваги до інших людей;
- формування навичок логічного мислення, аналізу, синтезу;
- опанування нових технологій у професійній діяльності;
- пошук ефективних шляхів розв'язання поставлених проблем;
- формування навичок аналізу першоджерел;

- вибір і презентація інформації або проблематики;
- формування позитивного ставлення як до себе, так і до життя.

Для проведення тренінгу створюються тренінгова група, учасники якої з допомогою ведучого (тренера) залучаються до інтенсивного спілкування, спрямованого на досягнення поставлених завдань. Тренінгова група складається з 15–20 студентів. Така кількість учасників дозволяє оптимально використати час й ефективно проводити навчання. Як правило, тренінгові групи, ставлять своїм завданням спільне дослідження з конкретного питання, отримання або вдосконалення знань, розвиток і розкриття професійного потенціалу особистості. Тренінгова форма навчання ґрунтується на методиці участі, тобто, вся група є активною учасницею організованого процесу навчання, спрямованого на оволодіння знаннями й способами інтелектуальної і практичної діяльності. Студенти в процесі навчання можуть поділитися й обмінятися між собою своїми знаннями і досвідом, а також колективно шукати оптимальне вирішення пропонованого завдання. Перевага цієї методики в тому, що студенти ефективніше навчаються у тих випадках, коли у змісті нової інформації враховано їхні знання і потенційні можливості; коли можна поділитися своїм досвідом і проаналізувати його у доброзичливій атмосфері; коли можна усвідомити ступінь власної фахової компетентності, окреслити шляхи власного професійного розвитку.

Тривалість тренінгу – 1,5 години. Робочі місця для учасників у приміщенні розташовуються колом – це сприяє створенню комфортних умов для спілкування, забезпечує можливість кожному бачити всіх учасників тренінгу, підкреслює рівнозначність позицій усіх учасників (викладача і студентів), а також допомагає створити атмосферу відкритості, довіри, поваги, пізнавального й особистісного інтересу.

Методика проведення тренінгового заняття передбачає обов'язкові елементи: I – вступна частина; II – основна частина; III – заключна частина.

У **вступній частині** виділяють такі етапи:

- привітання;

- визначення основних моментів заняття, теми, мети;
- знайомство учасників;
- вироблення певних правил ведення заняття;
- очікувані результати.

Основна частина містить такі етапи:

- визначення рівня поінформованості й актуалізація проблеми;
- подання інформації (під час проведення тренінгу інформація пропонується на різних етапах і в різних формах);
- набуття практичних навичок.

Заклучна частина тренінгу містить підведення підсумків, рефлексія.

Тренінг проводить тренер (викладач), який ґрунтовно знає тему заняття й володіє методикою проведення тренінгу (регулює групові процеси, вміє зацікавити учасників, зняти напруження, спрямувати групу на конструктивне розв'язання проблеми, знає методи оцінювання результатів тренінгу і вміє їх застосовувати тощо). Проведення тренінгу відбувається за чітко визначеною структурою – мета, завдання, план. План тренінгу складається обов'язково. Він може мати різні форми – малюнковий план, таблиця, список послідовних дій, схема тощо. План допоможе тренеру дотримуватися основних питань, які мають бути опрацьовані в процесі тренінгу.

План тренінгу

Части- на	Вид діяльності	Завдання	Трива- лість
1	2	3	4
в с т у п н а	Вступ.	Поінформування учасників про тему, мету та завдання тренінгу.	5-7 хв.
	Вітання. Вправи на проведення знайомства.	Прийняти правила для зручної та продуктивної роботи учасників тренінгу.	10 хв.
	Прийняття	Прийняти правила для зручної та	

	правил роботи.	продуктивної роботи учасників тренінгу.	7-10 хв.
	Вправи на визначення очікувань.	З'ясувати очікування студентів від тренінгу.	до 10 хв.
о с н о в н а	Вправи на оцінювання рівня інформованості учасників тренінгу	Визначити рівень знань учасників тренінгу з окресленого кола питань.	15 хв.
	Вправи на актуалізацію опорних знань студентів.	Визначити рівень знань учасників з питань що розглядатимуться на тренінгу.	20 хв.
	Вправи на надання навчальної інформації та практичних вмінь і навичок.	Допомогти учасникам тренінгу сприйняти і усвідомити нову інформацію. Закріпити і поглибити знання, здобуті під час тренінгу.	40 хв.
з а к л ю ч н а	Вправи на підведення підсумків. Рефлексія.	Підсумувати всі розглянуті впродовж тренінгу теми для логічного підведення підсумку. Створити умови позитивного виходу з тренінгу.	до 15 хв

Створити щиру, дружню атмосферу під час тренінгу допоможе правильно проведене *знайомство*. Вправи на знайомство проводять не лише із незнайомою групою людей, а й з тими, хто давно знає одне одного.

Наводимо приклади таких вправ:

"Я хороший". Ця вправа розвиває креативність, сприяє самоусвідомленню і підвищенню самооцінки.

Потрібно записати букви з яких складається ім'я студента (студентки), в колонку. Потім, навпроти кожної літери — слово, яке починається з відповідної букви й характеризує учасника з найкращого боку. Наприклад:
РОМАН

Р – розумний; **О** – оригінальний; **М** – мудрий; **А** – активний; **Н** – незалежний.

"Суб'єктивний момент". Викладач пропонує кожному взяти будь-яку свою річ і від її імені розповідає про себе (наприклад, "я телефон Оксани, знаю всі її секрети і можу розповісти про неї таке..."). Далі так само, по черзі, від імені будь-яких особистих речей розповідають про себе всі учасники групи.

"Моє ім'я". Кожен учасник має розповісти щось цікаве, кумедне, незвичайне про своє ім'я, щоб допомогти іншим запам'ятати його й асоціювати це ім'я з конкретним членом тренінгу.

"Інтерв'ю". Учасникам тренінгу пропонується попрацювати в парах. Студенти по черзі беруть один в одного інтерв'ю з метою дізнатися про іншого щонайменше три будь-яких факти. Далі кожен учасник пари по черзі представляє іншого учасника всій групі і розповідає, про що зміг дізнатися.

"Ти – молодець!" Учасники стоять великим півколом, щоб промовцям було зручно виступати. Кожен студент по черзі має вийти в центр півкола і розповісти про якийсь свій хист, уміння чи таланти (наприклад, "я вмю малювати...", "я люблю грати в сніжки.." тощо). У відповідь на цікаве висловлювання всі, хто стоїть у півколі, повинні хором відповісти: "Ти молодець!" і поплескати в долоні.

"Я у промінчиках сонця". Вправа підвищує самооцінку, налаштовує на успіх. Учасникам роздають аркуші паперу, на яких вони малюють сонце з багатьма промінчиками. На промінцях треба написати усі позитивні якості свого характеру.

"Планета". На дошці малюють шість планет з написами: "Дружба", "Кохання", "Здоров'я", "Родина", "Слава", "Багатство". Учасники пишуть свої імена на клейких папірцях і "поселяються" на певній планеті, пояснюючи свій вибір.

Після того, як відбулося знайомство, можна перейти до формулювання основних *правил тренінгу*. Робота на цьому етапі спрямована на обговорення та затвердження правил усіма учасниками групи.

Для вироблення і затвердження правил роботи групи можна використати таку вправу:

"Ромашка". Кожному учаснику потрібно видати декілька маленьких клейких папірців білого кольору і запропонувати написати умови співпраці, необхідні саме йому для ефективної роботи в групі. Після цього на дошці кольоровою крейдою намалювати жовте коло, а потім у вигляді пелюсток прикріпити до нього папірці з написаними умовами. Далі на основі цього виписати і прийняти правила для всіх учасників групи: обговорити кожне з них – що означає, для чого потрібне.

Правила тренінгу можуть бути такі: щирість спілкування, доброзичливість, тактовність, толерантність, ввічливість, цінування часу, розмова від свого імені, добровільна активність, "правило руки" (підносити руку, коли бажаєш висловити свою думку), "правила двох рук"(тренер або будь-який з учасників підносить дві руки, коли в аудиторії стає шумно), взаємопідтримка і зворотний зв'язок та ін.

Після знайомства, оголошення мети тренінгу й затвердження правил доцільно звернутися до учасників з проханням висловити свої *очікування* від тренінгу. Повідомити свої очікування студенти можуть за допомогою таких вправ:

"Гора". Необхідно намалювати на великому аркуші паперу гору, а очікування учасників, записані на клейких папірцях, розмістити біля її підніжжя. Інший варіант – намалювати море з островами : "Острів надії" та "Острів здійснення сподівань". По закінченні тренінгу запропонувати учасникам проаналізувати, які очікування справдилися, і перенести їх на вершину гори, або на "Острів здійснення сподівань".

"Мікрофон". Проводиться бліц-опитування. Роль уявного мікрофона може виконувати ручка або олівець. Студенти кажуть, чого вони очікують

від тренінгу (відповіді мають бути швидкими і лаконічними). Слово надається тільки тому, хто отримує цей уявний мікрофон.

У студентському середовищі існують проблеми у міжособистісному спілкуванні, комунікативній вправності. Під час тренінгових занять у студентів формуються мовнокомунікативні вміння і навички послуговуватися різними стилями спілкування. Студенти засвоюють і відпрацьовують зовсім інші, не властиві їм раніше, комунікативні вміння і навички, розширюють свій поведінковий репертуар. Для цього можна запропонувати такі вправи:

"Ініціатор розмови". Двоє учасників сідають у центрі кола, утвореного іншими учасниками. Один із них розпочинає діалог довільною реплікою. Інший повинен підхопити розмову, але при цьому зробити все, аби якомога швидше "переключити" співбесідника на свою тему.

"Привіт, а пам'ятаєш, як...". По черзі кожен із учасників, звертаючись до сусіда, з почуттям радості від зустрічі вимовляє: "Привіт, (ім'я) а пам'ятаєш як..." і закінчує фразу, розповідаючи щось смішне, цікаве.

Кожна вправа під час тренінгу повинна формувати певне комунікативне вміння, щоб студенти успішно опановували і діалогічне, і монологічне мовлення, спираючись на знання граматики, ситуацію спілкування, набували культури мовлення і спілкування. Моделювання діалогів відповідно до запропонованої ситуації спілкування повністю відповідає меті й змісту сучасної мовної освіти й комунікативно-діяльнісному підходу до навчання.

"Карусель", у ході якої учасники в парах відтворюють невеличкі діалоги професійного спрямування: (*учитель* – батько учня, якого Ви викликали в школу за погану поведінку сина; директор школи – *вчитель*, який запізнився на педраду; *вчитель* – мати школяра, яка не погоджується з оцінкою, що поставили її дитині та ін.).

"Два кола". Члени групи шикуються за принципом каруселі, тобто обличчям один до одного, утворюючи два кола: внутрішнє, нерухоме, і

зовнішнє, рухоме. У вправі організують серію зустрічей, причому щоразу — з новою людиною. Завдання: легко вступити в контакт, підтримати розмову і попрощатися. Час на встановлення контакту і проведення бесіди 3-4 хв. Потім ведучий дає сигнал, і учасники тренінгу переходять до наступного учасника. Наведемо приклади ситуацій: 1. *Ви проходите практику в літньому дитячому таборі; познайомтеся з групою дітей, у яких ви будете вождатю;* 2. *Перед вами директор школи, до якої Вас направили на педагогічну практику. Познайомтеся з ним;* 3. *Маленький хлопчик плаче, тому що загубився. Підійдіть до нього і заспокойте;* 4. *Після тривалої розлуки ви зустрічаєте товариша (подругу), ви дуже раді зустрічі.*

Для досягнення взаєморозуміння партнерів по спілкуванню на невербальному рівні можна виконати таку вправу:

"Трійка". Група поділяється на підгрупи по три студенти. У кожній підгрупі (трійці) розподіляються обов'язки. Один з учасників грає роль "глухого і німого": він нічого не чує, не може говорити, але в його розпорядженні — зір, жести, пантоміміка; другий учасник грає роль "глухого": він може говорити і бачити; третій — "сліпого і німого": він здатний тільки чути і показувати. Усій трійці пропонують завдання, наприклад, домовитися про місце і час зустрічі.

Основна частина тренінгу спрямована на реалізацію його мети. Завдання для цієї частини добираються так, щоб були задіяні всі учасники тренінгу. Виконується комплекс дій і вправ, спрямованих на формування мовнокомунікативних умінь та вдосконалення і закріплення вже набутих умінь і навичок. Зміст основної частини тренінгу планується таким чином, щоб студенти, окрім отримання нової інформації, мали можливість відразу апробувати її на практиці.

В основній частині тренінгу використовуються різноманітні інтерактивні методи навчання: *рольові ігри, обмін знаннями, робота в групах, "прес-конференції", інтерв'ю, дискусія, "аукціон ідей", навчальні ігри, "мозковий штурм", "експертні групи", ділові ігри, "незакінчені речення",*

відеозаписи, усні й письмові презентації, аналіз практичних прикладів тощо. Потрібно насамперед визначити рівень поінформованості студентів щодо теми заняття. Знання краще актуалізується, якщо є опора на досвід, знання тих, хто навчається. Наприклад, у вивченні теми "Використання елементів розвивального навчання на уроках рідної мови в початковій школі", потрібно з'ясувати, що студентам відомо про розвивальне навчання. Для цього застосуємо метод "Мозкова атака". Студентам пропонується записати на аркушах 2-3 слова, з якими у них асоціюється поняття "розвивальне навчання"; групою вибрати слова, які збіглися; керівник групи презентує знання групи щодо розвивального навчання; один зі студентів записує на дошці. Виробляється узагальнений погляд на розвивальне навчання.

На заняттях з методики навчання української мови навчання доречними стануть *ділові ігри*, які сприяють розвитку комунікативних умінь і формуванню мовленнєвої культури. Ігри імітують умови реальної діяльності, за яких спілкування здійснюється унормованою мовою (наприклад, спілкування з учнями на уроці, аналіз проведених уроків тощо). Окрім того, й сама комунікація під час гри реальна – у грі є слухач (слухачі), тому в мовця виникає безпосередня потреба стати учасником спілкування, виникає відповідна мотивація. Мовець зацікавлений у досягненні мети (вплив, обмін думками, інформування), а тому дбає про правильний добір і використання мовних засобів. У діловій грі мовлення студента контролюється як ним самим, так й іншими учасниками гри, що значно підвищує їхню вимогливість до власного мовлення. Майбутні вчителі вочевидь переконуються у важливості проблеми формування мовнокомунікативних умінь для подальшої професійної діяльності.

За допомогою ділових ігор здійснюється пошук оптимальних варіантів розв'язання культуромовних проблем: знання вчителем ділової лексики, відповідної термінології, мовних штампів і вміння грамотно висловлювати свої думки відповідно до норм літературної мови. Актуальність ділової гри полягає саме в тому, що вона охоплює практично всіх студентів у групі,

стимулюючи їх до спілкування, нормативного відтворення того комунікативного матеріалу, що пропонується опрацьовувати під час роботи з різними блоками заняття. Ділова гра також є однією із ефективних методів організації роботи над удосконаленням мовнокомунікативних умінь студентів. Під час ділової гри студентам пропонується виконати дії, що є основою їх професійної діяльності, але при цьому не слід боятися негативних результатів, адже гра – це імітація, а не реальна ситуація. Це дає можливість повторювати визначені дії для закріплення у студентів навичок їх виконання.

Ділова гра "Мої перші уроки рідної мови в школі" проводиться з метою:

– надати практичні рекомендації студентам, які готуються до проведення уроків під час педагогічної практики щодо роботи над удосконаленням власного мовлення; визначити рівень сформованості професійних знань, навичок і умінь студентів 4 курсу; визначити рівень засвоєння конкретного навчального матеріалу з курсу "Орфоепія"; стимулювати прагнення студентів до самоаналізу й вдосконалення рівня професійної компетентності.

Наведемо приклад ділової гри "Мої перші уроки рідної мови в школі".

Учасники: ведучий – викладач методики мови, журі – 4 студенти, викладач-практик; група студентів поділена на дві підгрупи.

Умови гри. Кожній із підгруп студентів пропонується завдання:

- 1. Розіграти фрагмент уроку на тему "Методика вивчення основ фонетики і графіки" (до 10 хвилин).*
- 2. На уроці рідної мови Ви припустилися акцентологічної помилки, яку учні швидко перейняли від Вас. Після чергової помилки учнів Ви усвідомлюєте, що порушення зробили Ви, а учні лише перейняли її від Вас. Ваші дії.*
- 3. Укласти пам'ятку "10 застережень студенту-практиканту".*
- 4. Проаналізувати текст (обсяг до 100 слів) на предмет нормативного наголошування (в аналізі тексту беруть участь всі учасники підгрупи, а для журі текст виголошує тільки один учасник). При зачитуванні тексту, окрім правильного наголошення, враховуються темп, тембр та гучність мовлення.*

Перемогу отримує та команда, студенти якої не тільки методично грамотно проведуть фрагмент уроку, укладуть пам'ятку але й припустяться найменшій кількості фонетико-орфоепічних недоліків.

Після завершення гри обов'язково обговорюються її результати і роль професійно-мовленнєвої діяльності кожного студента.

Робота за методикою **"Незакінчені речення"** дає студентам змогу долати стереотипи, вільніше висловлюватися щодо пропонуваного тем, відпрацьовувати вміння говорити стисло, але точно, логічно і переконливо. Цей метод можна застосувати у кінці заняття: студенти, використовуючи уявний мікрофон і користуючись запропонованою формулою відкритого речення, висловлюють свою думку, наприклад: *"На сьогоднішньому занятті я дізнався....."*, або *"Ці знання стануть у нагоді мені при вивченні....."* та ін. "Незакінчені речення" сприяють розвитку дискурсивної компетентності майбутніх учителів.

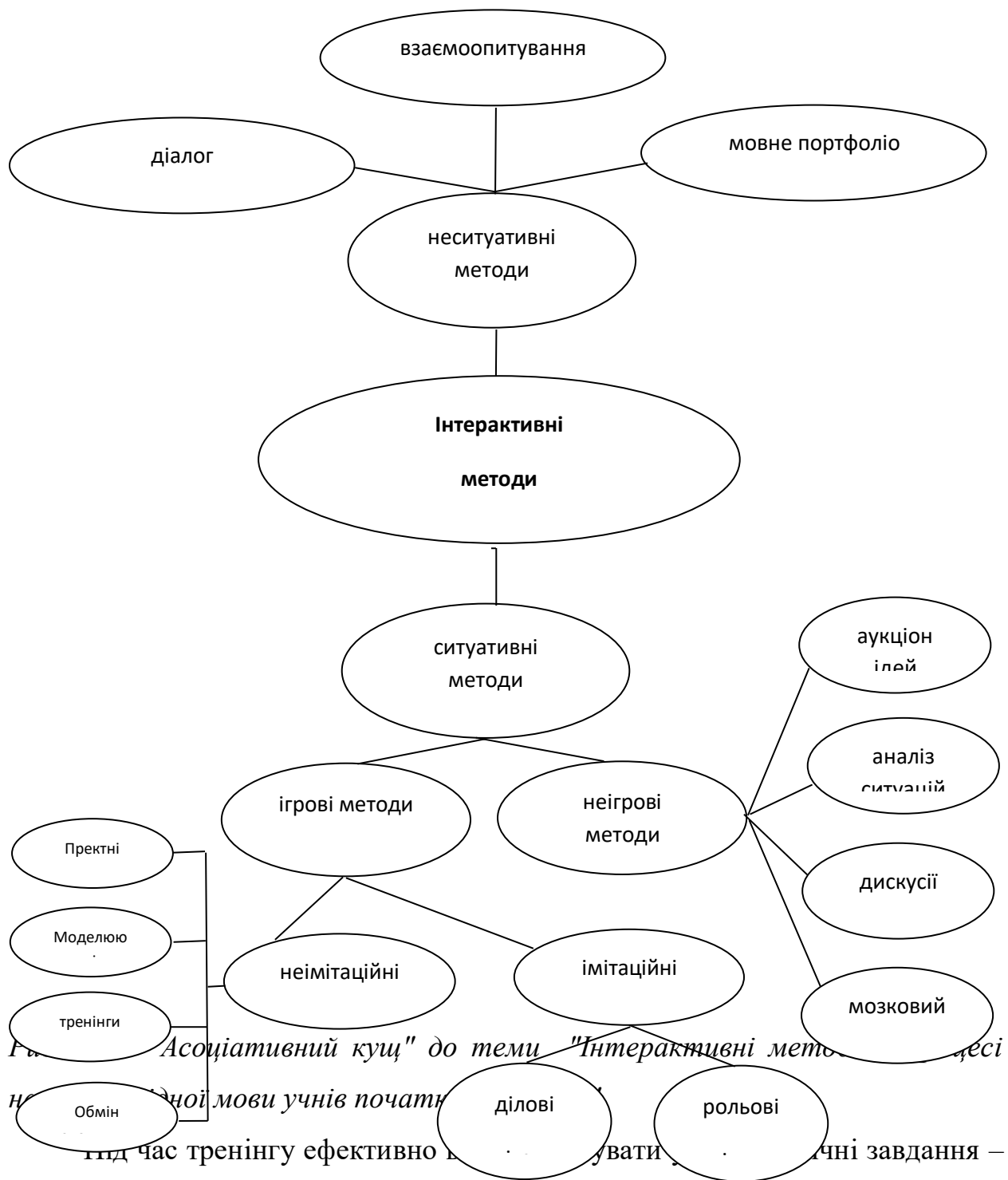
Виокремленим прийомом навчальної діяльності, який можна використовувати і в режимі групової роботи, є *інтерв'ю*. Головними характеристиками такого навчання є комунікативна взаємодія учасників для виконання завдання. Бажано, щоб теми для інтерв'ювання носили професійну спрямованість. Такі види роботи спонукають студента творчо усвідомлювати теоретичні знання з методики мови, набувати практичного досвіду, постійно звертатися до змісту шкільних та вишівських підручників, навчально-методичних посібників, фахових періодичних видань.

Під час вивчення теми "Інтерактивні методи у процесі навчання рідної мови учнів початкових класів" доцільно з'ясувати рівень поінформованості студентів можна за допомогою методу *"асоціативний куш"* ("ґрунування").

Ця робота проводиться в такій послідовності:

1. Записується головне поняття на дошці чи великому аркуші паперу.
2. Записуються всі поняття, пов'язані з головним словом.
3. Визначаються зв'язки.

"Асоціативний кущ" до цієї теми буде мати такий вигляд (рис.1.1.):

Група "Асоціативний кущ" до теми "Інтерактивні методи" цієї теми

неформальної мови учнів початку

Гід час тренінгу ефективно використовувати такі методи навчання –

це дозволить залучити до інтерактивної діяльності всіх членів групи й дасть можливість удосконалювати мовнокомунікативні вміння студентів. Також на тренінгових заняттях варто приділяти увагу писемному монологічному мовленню студентів. Ця форма мовлення вимагає вмінь недвозначно, логічно

і чітко формулювати свої думки, що важливо в подальшій професійній діяльності.

Більшість завдань тренінгу передбачає фронтальну роботу зі студентами. Якщо ж завдання має демонстраційний характер або передбачає індивідуальну роботу в присутності групи, усі учасники мають право висловитися після її завершення. На тренінгових заняттях доречно використовувати відеозаписи (наприклад фрагментів уроку), з подальшим їх обговоренням. Тренінгове заняття є, по суті, семінаром у режимі неперервної дискусії, що переривається міні-лекціями, індивідуальною роботою, діловими іграми, кейсами та іншими завданнями.

Для активізації групи на початку або в середині тренінгу проводяться розминки. Більшість розминок пов'язані з фізичною активністю, оскільки основне їх призначення – "розігрів". Ці вправи більше акцентують увагу на процесі, аніж на результаті, хоча основне завдання таких вправ – це активізація учасників і налаштування на подальшу роботу. Для цих вправ важливий досить високий темп виконання, адже учасники мають "прокинутися", щоби продуктивно працювати далі. Для розминки можна використати таку вправу:

"Компліменти". Учасникам, які стоять у колі, пропонується придумати компліменти партнерам. Перший, хто каже комплімент, кидає маленький м'ячик учаснику, якому цей комплімент призначений. Цей учасник кидає м'яча іншому, якому хоче сказати свій комплімент, і так далі.

Для ознайомлення студентів з теоретичним блоком тренінгу використовують лекції-презентації, або міні-лекції. Міні-лекції відрізняються від повноформатних лекцій значно меншою тривалістю (10-15 хвилин) і використовуються для того, щоб стисло донести нову інформацію, описати алгоритм дій студентів у процесі виконання практичних завдань.

Міні-лекції можна використовувати і як частини цілісної теми, що подаються по черзі кількома окремими сегментами, між якими застосовуються інші форми й методи навчання: вправи на перевірку

засвоєння матеріалу, дискусії, робота в групах, парах тощо.

На етапі формування вмінь і навичок доцільно проводити групові дискусії. Так, у процесі вивчення теми " Сучасні вимоги до уроків рідної мови в 2- 4 класах" після перегляду відеозапису фрагменту уроку темою для дискусії можуть стати запитання на зразок:

- Чи доцільними є на цьому етапі вивчення теми такий зміст і така структура уроку?
- Коли і як краще провести на цьому уроці перевірку домашнього завдання?
- Як посилити мовленнєву спрямованість цього уроку?

Концепція тренінгових занять ґрунтується на тому, що максимально ефективно засвоєння навчального матеріалу забезпечується лише в процесі практичного виконання учасником певних дій. Отже, доречним буде у вивченні цієї теми також програвання фрагментів уроків та їх аналіз.

Студентам можна запропонувати такі завдання:

1. Проаналізуйте готовий конспект уроку й внесіть відповідні корективи (робота в парах; письмові висновки подаються тренеру).
2. Розробіть і програвайте фрагмент уроку (етап засвоєння нових знань) з подальшим обговоренням (робота проводиться у мікрогрупах по 4 – 5 учасників).

Розвитку критичного мислення, діалогічного мовлення, уміння доводити сприяє колективне обговорення проблеми, під час якого студенти усвідомлюють здобутий досвід. Залучити кожного учасника тренінгу до цього виду роботи допомагають *рольові ігри*. У використанні ігрових методів потрібно пам'ятати: чим ближча ігрова діяльність студентів до професійної ситуації, тим вища її навчально-пізнавальна ефективність.

У процесі рольової гри студенти одночасно засвоюють знання самі й навчають інших учасників. Таким чином досягається головна мета інтерактивного навчання: "Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти. Коли

я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром" [11, с. 4].

З метою формування у студентів комунікативних умінь на заняттях тренінгу використовуються *ситуативні завдання*. Ситуативні вправи мають низку переваг над звичайними навчальними вправами, тому що сама ситуація мовленнєвого спілкування допомагає усвідомити основні граматичні поняття, а це в свою чергу стимулює мовленнєву творчість (див. додаток Л 1.). Під час вивчення теми "Культура мовлення сучасного педагога" своєчасними видаються такі завдання ситуативно-моделювального характеру: скласти привітання, комплімент і відповідь на нього; ввічливу відмову, неконфліктне заперечення; ввічливе попередження й нагадування та ін. Використання ситуативно-моделювальних завдань під час тренінгу "Основи формування мовнокомунікативних умінь майбутніх класоводів в процесі педагогічної практики" відіграє важливу роль у процесі формування у студентів мовнокомунікативних умінь, навичок етикетного спілкування, готує майбутніх учителів початкових класів до практичного використання мовних формул у професійних комунікативних ситуаціях. Можна використати також завдання на розвиток монологічного мовлення студентів. Йдеться, наприклад, про метод незакінчених речень (з подальшим груповим обговоренням):

- *Поняття культури мовлення вчителя визначається такими його комунікативними якостями.....*
- *Професіоналізм вчителя оцінюється відповідно до того.....*
- *Педагог – людина широкого кола інтересів, глибоких лінгвістичних знань..... людина широкого кола інтересів, глибоких лінгвістичних знань.....*
- *Мовленнєвий етикет педагога складається з правил мовленнєвої поведінки.....*
- *Варто також сказати.....*
- *Таким чином.....*

В опрацюванні теми "Культура мовлення сучасного педагога" доречними також будуть вправи на формування технічної виразності мовлення. Студенти тренуються вимовляти скоромовки і чистомовки,

виділяти логічний наголос у складних фразах; виконують вправи на розвиток помітності; сили й діапазону голосу. До цієї теми можна використати і роботу в парах. Наприклад, студенти добирають прислів'я і приказки, в яких виражаються народні погляди на культуру мовлення, та інші.

Сприятим формуванню у студентів уміння правильно і точно будувати запитання допоможе вправа "*Zanunai*". Викладач роздає кожному студенту по одній пронумерованій картці з текстом, із теми тренінгу і попереджає, що під час заняття запропонує поставити запитання так, щоб відповіддю на нього був запропонований на картці текст. У процесі обговорення відповідної теми викладач запитує: "У кого знаходиться картка номер...". Учасник, який отримав картку з відповідним номером, називає запитання (яке він дібрав) і зачитує відповідь на картці. Ця вправа сприяє зосередженню уваги на обговорюваному матеріалі, а також вчить студентів точно формулювати запитання.

Заключний етап тренінгу передбачає узагальнення результатів роботи, обмін думками й враженнями. Важливо, щоб студенти по закінченню заняття з'ясували, чи досягли вони очікуваних результатів, мали змогу оцінити себе та інших учасників тренінгу, визначити рівень сформованості власних мовнокомунікативних умінь, тобто, щоб відбулася *рефлексія*.

Рефлексія (від лат. reflexio – "звернення назад") – процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів, форма теоретичної діяльності людини, спрямованої на осмислення власних дій і їхніх законів [3, с. 3]. Рефлексія є невід'ємним і важливим компонентом інтерактивного навчання, зокрема на тренінговому занятті. Вона дає можливість студентам усвідомити, чого вони навчилися; оцінити власний рівень розуміння й засвоєння навчального матеріалу і спланувати чіткі, реальні кроки його подальшого опрацювання. Мета рефлексії – пригадати, сформулювати, осмислити основні складові діяльності – її зміст, типи, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, здобуті результати. Без розуміння способів свого навчання, механізмів пізнання й інтелектуальної діяльності студенти не зможуть

опанувати тих знань і вмінь, яких вони здобули. П. Щедровицький підкреслює, що освоєння відбувається тільки тоді, коли в справу включається керована рефлексія, за рахунок якої і виокремлюються схеми діяльності – способи розв'язання завдань або розмірковування. Засвоєння виступає як прямий продукт такого рефлексивного процесу [10, с. 52-53].

На заключному етапі тренінгу доцільно провести підсумковий контроль знань студентів. Для узагальнення розглянутої теми та логічного підведення підсумку можна провести опитування учасників тренінгу. Наприклад, до теми тренінгу "Інтерактивні методи у процесі навчання рідної мови учнів початкових класів" можна поставити такі контрольні узагальнювальні запитання:

1. Які основні методи групової роботи ви знаєте?
2. Якими є правила проведення "мозкового штурму"?
3. Як правильно організувати роботу в групах?
4. Назвіть правила ведення дискусії.
6. Які особливості проведення рольових ігор?

Також на цьому етапі тренінгу своєчасним буде і контрольне тестування студентів.

Для забезпечення рефлексії можна запропонувати вправу "**Завершити речення**". Викладач демонструє учасникам записані на фліпчарті 5-7 незавершених речень і пропонує кожному учаснику записати свої відповіді, а потім по черзі зачитати їх.

<i>Під час тренінгу я:</i>	
–	<i>Дізналася....</i>
–	<i>Зрозуміла...</i>
–	<i>Навчилася...</i>
–	<i>Найбільші труднощі я відчула..</i>
–	<i>Я не вміла, а тепер умію...</i>
–	<i>Я змінилася...</i>

Так можна обговорити й узагальнити найактуальніші відповіді, дізнатися про думки більшості учасників, виявити нез'ясовані питання.

Як бачимо, тренінгове навчання має істотні переваги перед іншими формами та видами навчання, особливо в підготовці майбутніх учителів початкових класів, професійна діяльність яких вимагає не просто знань, а й умінь застосовувати ці знання в практичній діяльності.

Отже, правильно організований тренінг розвиває гнучкість, оригінальність мислення, толерантність, здатність вирішувати проблемні завдання та ситуації; сприяє усуненню мовних помилок і недоліків у мовленні студентів, збагачує їхній активний словник науковою і професійною термінологією, а також формує креативне мислення майбутнього вчителя початкових класів.

Список використаної літератури

1. Вачков И. В., Дерябо С. Д. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе : учеб. пособие / И. В. Вачков., С. Д. Дерябо. – СПб. : Речь, 2004. – 272 с.
2. Грецов А. Г. Тренинг креативности для старшеклассников и студентов / А. Г. Грецов. – СПб. : Питер, 2007. – 208 с.
3. Громова О. Критическое мышление: как это по-русски? / Ольга Громова // Первое сентября. – 2001. – 16 янв. – С. 3-7.
4. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л., 1985. – 342 с.
5. Занюк С. С. Психологія мотивації та емоцій : навч. посіб. / С. С. Занюк. – Луцьк : Вид-во Волин. держ. ун-ту, 1997. – 180 с.
6. Керик О. Використання тренінгових технологій у професійній підготовці фахівців соціальної сфери / О. Керик // [Молодь і ринок](#). – 2015. – № 2. – С. 137.
7. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://mon.gov.ua/>].

8. Новейший словарь иностранных слов и выражений / Автор-сост. Н. В. Трус, Т. Г. Шубина. – Минск : Современ. литератор, 2009. – 976 с.
9. Шепелева Л. Н. Программы социально-психологических тренингов / Л. Н. Шепелева. – СПб. : Питер, 2006. – 160 с.
10. Щедровицкий П. Г. Очерки по философии образования : ст. и лекции / П. Г. Щедровицкий. – М. : Эксперимент, 1993. – 156 с.
11. Щербина В. І. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури / В. І. Щербина, О. В. Волкова, О. В. Романенко. – Х. : Основа, 2005. – 96 с.